

University of Groningen

Ako sa história stala ideológiou

Teszelszky, Roger

Published in:
ROD Révai v slovenských dejinách

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2010

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Teszelszky, R. (2010). Ako sa história stala ideológiou: Politické názory Štefana Ilešháziho, Eliáša Bergera a Petra Révaia o uhorskej korune (1608–1619) . In M. Mačuha, & M. Kovačka (Eds.), *ROD Révai v slovenských dejinách: Zborník prác z interdisciplinárnej konferencie, ktorá sa konala 16.-17. septembra 2008 v Martine* (pp. 124-132). Slovenská národná knižnica.
<http://www.snk.sk/images/snk/NBU/Zborniky/Revai/124.pdf>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

**AKO SA HISTÓRIA STALA IDEOLÓGIU. POLITICKÉ NÁZORY ŠTEFANA
ILEŠHÁZIHO, ELIÁŠA BERGERA A PETRA RÉVAIA
O UHORSKEJ KORUNE (1608 – 1619)**

Kees Teszelszky

Prečo sa niekto rozhodne napísať knihu o činoch kráľovskej koruny? V roku 1613 vyšla v Augsburgu kniha s názvom *De sacrae coronae regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna, annos ultra DC clarissimae, brevis commentarius*.¹ Ako vyplýva z jej názvu, téma knihy sa týkala pôvodu, vlastností, víťazstiev a osudov svätej koruny Uhorského kráľovstva v priebehu uplynulých šesťsto rokov. Nápadné na obsahu knihy je to, že autor popisuje objekt, takzvanú „svätú korunu Uhorska“, nielen ako pohyblivú silu na pozadí dejín Uhorska, ale niekedy dokonca aj ako aktéra politického smerovania Uhorského kráľovstva. Prácu napísal protestantský uhorský barón Peter Révai, alebo ako sa sám často písal, *Petrus de Rewa*, jeden z najvplyvnejších magnátov Uhorska vo svojej dobe.² Bol veľmi vzdelaným mužom, ktorý študoval na univerzitách vo Viedni a Štrasburgu.³ V roku 1608 bol zvolený do prestížnej funkcie „strážcu svätej koruny“.⁴ V súčasnosti sa jeho kniha spomína ako prvá práca, ktorá popisuje históriu uhorskej koruny a zároveň ako najdôležitejšia kniha z obdobia raného novoveku, ktorá približuje politické názory na túto korunu.⁵ Práca Révaia bola v Uhorsku v priebehu 17. a 18. storočia veľmi populárna, avšak v 19. storočí sa zdalo, že je už zabudnutá.⁶ V poslednej štvrtine 20. storočia však bola jeho práca znovuobjavená. Dôvodom sa

¹ REVAI, Peter. *De sacrae coronae regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna, annos ultra D C clarissimae, brevis commentarius*.

² Najdôležitejšie práce o živote Petra Révaia: HRABECIUS, Rafael. D.O.M.A. *Oratio Funebris In solennibus exequiis Spect. ac Mag. Dni Petri de Reva, supremi ac perpetui Comitatus Thurocen...* Habita in loco sepulturae Ejusdem & Majorum, in templo Martinopolitano... 17. Julij. Anno 1622... Adjuncta est Valedictio Eiusdem Dni Petri de Reva, ... morituri. (Pojednáva o jeho živote očami jeho dvorného kazateľa); SZILÁGYI, Sándor. Révay Péter és a Szent Korona (1619 – 1622); BÓNIS, György. Révay Péter; TESZELSZKY, Kees. *De Sacra Corona Regni Hungariae. De kroon van Hongarije en de ontwikkeling van vroegmoderne nationale identiteit (1572 – 1665)*, s. 169 – 263; MACUHA, Maroš. *Panstvá rodu Révai v ranom novoveku (ekonomický a sociálny kapitál uhorského aristokratického rodu)*.

³ HRABECIUS, ref. 2; ECKHARDT, Sándor. *Magyar szónokképzés a XVI. századi Strasszburghan*, s. 351 – 363; BÓNIS, ref. 2, s. 8 – 9; GÖMÖRI, György. *A strassburgi akadémián tanuló XVI. századi magyarok album-bejegyzései*, s. 49 – 55.

⁴ Pozri nepublikované pramene v Maďarsku, ktoré neboli spomenuté ani v diele Bónisa: *Magyar Országos Levéltár (MOL)*, P 1889 42. tétel, fol 1-11 (účet z rokov 1613 – 1620 a zoznam mien vojakov strážiacich korunu na bratislavskom hrade) a „*Juramentum Militum Germanorum, in Arce Regia Posoniens: pro praesidio Sacrae Coronae Regni Hungari, relictorum praesentibus Mag: Dno Petro Rewai, Custode ejusdem Sacrae Coronae, et Generoso Domino, N. Thorn, dictorum Militum Capitaneo, sexta die Januarij Anni Domini 1610, per eosdem Milites sub interiorae porta Arcis praestitum*.“ (prisaha nemeckých vojakov na uhorskú korunu) v MOL, P 1615 Révay család 1 cs., 41. tétel.

⁵ Pozri TESZELSZKY, ref. 2, 169 – 180.

⁶ Kniha bola publikovaná opakovane v rokoch: 1732, 1735, 1749, 1766 a 1798. Niekoľko príkladov o recepcii názorov Petra Révaia: DEICHLER, Conrad. *Disputatio Circularis de Corona Hungarica*; SCHMEIZEL, Martinus. *De sacrae corona*; OKOLICSANYI, Paulus. *Commentarius Petri De Réwa*; SCHMEIZEL, Martinus. *Commentarius Petri De Rewa*; MILLERUS, Joannes Petrus. *De corona Hungariae apostolica disquisitio historica*; VAJKOVICS, Imre. *Systema de origine sacrae regni Hungariae coronae. Ab illustr.(issimo) domino comite Petro de Réwa... olim elucubratum*.

stal návrat pôvodnej uhorskej kráľovskej koruny do Maďarska v roku 1978 potom, ako bola viac ako 30 rokov v exile v USA. Maďarský preklad latinského diela Petra Révaia vyšiel hneď v roku 1979 a o dva roky nato uzrela svetlo biografii venovaná samotnému autorovi.⁷ Tieto počiny viedli k obnoveniu jeho ideí nielen v rámci akademickej obce, ale aj navonok, v každodennej politike v Maďarsku.⁸

Napriek tomu, že záujem o politické názory Révaia rástol, neznamenal to, že by boli vždy prijímané bez výhrad. Väčšina, ako napríklad maďarskí bádatelia György Bónis, Emma Bartoniek a maďarsko-rakúsky Thomas von Bogay, nazývajú jeho spôsob, ako popísal históriu uhorskej koruny, nekritickým a nepresným a myslia si, že Révai prepadol naivnému uctievaniu koruny.⁹ V súlade s týmito názormi si maďarský historik Péter Váczy myslí, že jeho kniha obsahuje stredovekú ľudovú vieru vo svätosť koruny.¹⁰ Niektorí historici sa domievajú, že Révai dal podnet k vzniku teórie tzv. „szentkorona-tan“, ale žeby táto teória ovplyvnila aj obdobie 19. storočia, vidí britsko-maďarský historik László Péter ako nemožné.¹¹

Človek by sa mohol zamyslieť nad tým, či sú tieto názory na Petra Révaia oprávnené. Až dodnes nedal nikto uspokojivú odpoveď na to, prečo Révai napísal knihu o korune a z akých zdrojov čerpal svoje názory. Na lepšie porozumenie jeho myšlienok sa musíme pozrieť až za hranice Uhorského kráľovstva. Ak chceme pochopiť, prečo Révai napísal knihu o korune, musíme vziať do úvahy rozvoj dobového myslenia o nej. V tomto príspevku by som rád stručne poukázal na rozvoj politického myslenia o korune, ktoré viedlo k vzniku knižnej práce v roku 1613.

V skutočnosti Révai začal prácu na svojej knihe 2. augusta 1607. V tento deň ho poveril arcivojvoda Matej Habsburský „študovať históriu a zákony uhorského kráľovstva“.¹² Matej, vtedy ešte uhorský gubernátor, tieto poznatky veľmi potreboval. Habsburská ríša a hlavne Uhorské kráľovstvo sa nachádzali v stave hlbokkej krízy.¹³ Matejov brat cisár Rudolf stratil v očiach obyvateľov legitimitu svojej vlády. Uhorsko enormne trpelo kvôli vojne s Turkami a povstaním Štefana Bočkaia (1604 – 1606). Arcivojvoda Matej mal pred sebou ťažkú úlohu ochrániť habsburské záujmy v krajinách uhorskej koruny. Nepotreboval, aby členovia jeho uhorského dvora, ako bol Révai, skladali na jeho osobu panegrické básne, ale potreboval historické práce, ktoré by podporili jeho slabú mocenskú pozíciu.

⁷ Maďarský preklad: RÉVAI, Peter. Révai Péter Turóc vármegyei főispán rövid emlékirata Magyarországon több mint 600 éve tündöklő szent koronájának eredetéről, jeles és győzedelmes voltáról, sorsáról, s. 195 – 232; BÓNIS, ref. 2.

⁸ Pozri LOVAG, Zsuzsa. A koronakutatás vadhajtsái, s. 35 – 48.

⁹ BARTONIEK, Emma. A magyar királykoronázások története; BARTONIEK, Emma. Fejezetek a XVI – XVII. századi magyarországi történetírás történetéből, s. 389 – 403; BOGYAY, Thomas. Zum Stand der Sankt-Stephan-Forschung. Bemerkungen zu Györffys „István király és műve“, s. 240; BÓNIS, ref. 2, s. 61; BOGYAY, Thomas. Über die Forschungsgeschichte der heiligen Krone, s. 66; BENDA, Kálmán – FÜGEDI, Erik. A magyar korona regénye, s. 167.

¹⁰ VÁCZY, Péter. Az angyal hozta korona, s. 94 – 102.

¹¹ PÉTER, László. The Antecedents of the Nineteenth Century Hungarian State Concept: A Historical Analysis. The Background of the Creation of the Doctrine of the Holy Crown; PÉTER, László. The Holy Crown of Hungary. Visible and Invisible, s. 421 – 510.

¹² BÓNIS, ref. 2, s. 24.

¹³ STURMBERGER, Hans. Georg Erasmus Tschernembl: Religion, Libertät und Widerstand, s. 141; EVANS, Robert J. W. The Making of the Habsburg Monarchy, 1550 – 1700: An Interpretation, s. 53; HANTSCH, Hugo. Geschichte Österreich. I., s. 300; CRANKSHAW, Edward. The Habsburgs. Portrait of a Dynasty, s. 106 – 197.

Arcivojvoda Matej bol schopný získať moc v Uhorsku v roku 1608, čo sa prejavilo v jeho fyzickom získaní uhorskej kráľovskej koruny v júni tohto roku. Korunovácia Mateja II. ako uhorského kráľa v novembri bola poslednou v reťazci udalostí v rokoch 1606 – 1608, počas ktorých sa arcivojvoda Matej usiloval prevziať moc svojho brata v Uhorsku a Rakúsku. Arcivojvoda Matej dokázal vyhrať tento spor, pretože sa spoľahol aj na veľmi dôležitú podporu protestantských stavov vo východnej časti habsburskej monarchie, predovšetkým v Uhorsku. Za uhorského kráľa bol korunovaný v Bratislave v novembri roku 1608. Novokorunovaný kráľ bol za podporu v zápase s Rudolfom nútený prijať všetky vznesené požiadavky uhorských stavov. Tento kompromis znamenal takmer úplné víťazstvo prevažne protestantských uhorských stavov, ktoré splnením svojich požiadaviek dostali kráľa a jeho vládu takmer do úplnej závislosti. Politické víťazstvo stavov bolo symbolizované samotným ceremoniacom prevzatia svätej koruny Uhorska z rúk cisárových mužov do rúk Mateja a uhorských stavov v júni, jej príchodom do Uhorska a konečne korunováciou kráľa touto korunou, ktorá mu bola na hlavu nasadená z rúk protestanta.

Obnovenie kultu svätej koruny sa stalo dôležitou súčasťou Matejovej propagandy v Uhorsku už pred, ale hlavne po korunováci. Kult koruny bol použitý k uznaniu panovníckej moci novokorunovaného kráľa, na podporu jeho politického kompromisu s uhorskými stavmi a na ospravedlnenie ich novozískaných politických práv.

Začiatok tohto kultu môžeme vidieť prvýkrát v texte slávnostného prejavu, ktorý predniesol Štefan Iľešházi v júli 1608, kde bol arcivojvoda Matej priamo spomenutý v súvislosti so svätou korunou.¹⁴ Iľešházi bol jeden z najmocnejších politikov v Uhorsku, bol Matejov vplyvný radca a stál za jeho získaním moci v Uhorsku. Bol zároveň blízkym priateľom Petra Révaia.¹⁵ Ako hlavný predstaviteľ Matejovej frakcie v Uhorsku mal prejav aj počas stavovského snemu v Košiciach, na ktorom stavy prisľúbili Matejovi plnú podporu v jeho nastúpení na uhorský trón. Okrem toho oslavovali návrat koruny do Uhorska, k čomu prišlo už o mesiac skôr.

Iľešházi vo svojom prejave využil symbolickú hodnotu kráľovskej koruny. V jeho očiach bol návrat svätej koruny do vlasti znakom pozitívneho postoja Mateja II. k uhorským stavom, tak ako to bolo v časoch Mateja Korvína.¹⁶ Iľešházi použil podobnosť medzi skutkami týchto dvoch panovníkov, pretože aj Matej Korvín urobil všetko pre to, aby získal uhorskú korunu z rúk nemeckého cisára a vrátil ju späť do Uhorska. Tieto činy boli veľmi dobre známe medzi uhorskými stavmi kvôli obľúbenej historickej práci Antonia Bonfiniho, dvorného historika kráľa Mateja Korvína. V Iľešháziho očiach bol Matej II. rovnako dobrý panovník ako Matej I., pretože sa zaslúžil o navrátenie koruny do Uhorska. Matej Habsburský ako nasledovník Mateja Korvína, naplneného láskou ku svojej uhorskej vlasti, urobí všetko, čo bude v jeho silách pre navrátenie starých slobôd uhorských stavov tak, ako to urobil Matej Korvín.¹⁷

¹⁴ ILEŠHÁZI, Štefan. Anno 1608. Peroratio sive preambulum propositionum 29. Julii Cassoviae exhibita regnicolis per C.(omitum) Stephanum Illésházy, s. 388 – 389; ILEŠHÁZI, Štefan. Oratio illustrissimi D.(omini) D.(omini) Stephani Ilieshazi Comitis Trinchiniensis, ac Liptovviensis, Habita ad proceres, & status Hungariae superioris Cassoviae congregatos, F3; tiež publikované v Gr. Illésházy István Nádor följegyzései 1592 – 1603. és Hídvégi Mikó Ferencz históriája 1594 – 1613. Bíró Sámuel folytatásával, s. 327 – 331.

¹⁵ Pozri ÖTVÖS, Péter. Pálffy Kata leveleskönyve, s. 100, 113, 149.

¹⁶ Gr. Illésházy István Nádor följegyzései 1592 – 1603. és Hídvégi Mikó Ferencz históriája 1594 – 1613, ref. 14, s. 228 – 331.

¹⁷ Gr. Illésházy István Nádor följegyzései 1592 – 1603. és Hídvégi Mikó Ferencz históriája 1594 – 1613, ref. 14, s. 331.

Prečo bolo tak veľmi dôležité pre politického vodcu uhorských stavov spojiť Mateja II. so symbolickou hodnotou uhorskej koruny? Vysvetlenie môžeme nájsť v štúdiu politických zmien, ktoré sa udiali v Uhorsku v 16. a začiatkom 17. storočia. Uhorská koruna sa po katastrofálnej porážke a následnom rozdelení Uhorska medzi Turkov a Habsburgovcov stala symbolom politickej nezávislosti uhorských stavov.¹⁸ V stredoveku mali uhorské stavy právne zakotvené právo na slobodnú voľbu kráľa. Táto sloboda sa skončila v roku 1551, keď kráľovná Izabela, vdova posledného kráľa „uhorskej“ krvi Jána Zápoľského, odovzdala uhorské korunovačné klenoty do rúk Ferdinanda Habsburského v kostole sv. Michala v sedmohradskom meste Torda. Počas ceremónie predniesla prorocké slová: „Uhri už nikdy touto korunou nekorunujú kráľa z vlastného národa“.¹⁹ Počas Bočkaiovho povstania (1604 – 1606) sa uhorská koruna stala symbolom slobodnej voľby vlastného „národného“ kráľa.²⁰

Téma slobodnej voľby stavmi zvoleného „národného“ kráľa, ktorý bude korunovaný svätou korunou prinesenou naspäť do vlasti, bola jadrom propagandy pochádzajúcej z prostredia Matejovho dvora.²¹ Ale keď sa pozrieme podrobnejšie na historické skutočnosti, celý obsah Ilešháziho reči je absolútne vymyslený. Arcivojvoda Matej nepriniesol korunu do Uhorska z vlastnej iniciatívy, ale bol prinútený urobiť to pod tlakom uhorských stavov, keď chcel získať ich podporu proti Rudolfovi II. Arcivojvoda sa za „Uhra“ deklaroval len v prípade, keď chcel získať pomoc uhorských stavov a nemôžeme ho vôbec považovať za vytúženého „národného“ kráľa, ktorý obnoví niekdajšiu veľkosť Uhorska. Takisto samotná voľba kráľa bola v tomto období len symbolickým aktom, pretože žiadny iný domáci alebo zahraničný kandidát na uhorský trón neprichádzal do úvahy. Jediný prejav víťazstva Uhrov, ktorý ich mohol povzbudiť, bol návrat ich koruny do kráľovstva. To je najhlavnejší dôvod, prečo sa stala svätá koruna symbolickým stredobodom uhorskej politiky okolo roku 1608. Bol to symbol politického kompromisu medzi habsburským panovníkom a uhorskými stavmi, ktorý vytvoril Ilešházi.

Po korunovácii v novembri 1608 predniesol Eliáš Berger, dvorný historik Mateja II., prejav na sneme, ktorý bol publikovaný spolu s textom spomínanej slávnostnej reči.²² Tento fakt nás nijako neprekvapuje, pretože Bergerov text môžeme považovať za pokračovanie Ilešháziho. V očiach dvorného historika bol návrat koruny do Uhorska nielen znakom dobrých úmyslov Mateja II., ale tiež dielo Boha. Berger vyjadril názor, že svätá koruna Uhorska bola darom prozreteľnosti v návrate cností a činov vládcu a korunovácia Mateja II. bola výsledkom božej vôle.²³ Po tomto autor prirovnal prvého a druhého kráľa Mateja prostredníctvom popisu významu uhorskej koruny pre dejiny kráľovstva. Korunovačné klenoty zo-

¹⁸ VÁRKONYI, Ágnes R. Három évszázad Magyarországtörténetében 1526 – 1790. I., s. 81; VÁRKONYI, Ágnes R. „Jó Budavár magas tornyán...“ A magyar államiség szimbólumairól Mohács után, s. 82; VÁRKONYI, Ágnes R. A magyar államiség Mohács után, s. 121 – 139; VÁRKONYI, Ágnes R. A korona és a Budai vár, s. 37 – 47; VÁRKONYI, Ágnes R. Az egység jelképei a megosztottság másfél évszázadában, s. 59 – 70.

¹⁹ „...ti ennekutána ezzel a Koronával egy királyt is nemzetségetek- s véretekéből valót nem fogtok koronázni.“ – Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája, s. 146 – 147.

²⁰ Pozri TESZELSZKY, ref. 2, s. 111 – 121; TESZELSZKY, Kees. A Bocskai-korona és koronázás mítosza.

²¹ Pozri The Hungarian Roots of a Bohemian Humanist: Johann Jessenius a Jessen and Early Modern National Identity (1609).

²² BERGER, Eliáš. Ad Illustrissimum ac magnificum D.(ominum) D.(ominum) Stephanum Ilieshazi comitem Trinchinien(sem), & Liptowien(sem) D.(ominum) & Patronum observandišimum, F1.

²³ BERGER, Eliáš. Ad Illustrissimum ac magnificum D.(ominum) D.(ominum) Stephanum Ilieshazi comitem Trinchinien(sem), & Liptowien(sem) D.(ominum) & Patronum observandišimum, A3r.

sobnil pridaním určitých kvalít, ktoré boli výsledkom božej prozreteľnosti. Berger to nazval „svätosťou“ koruny. Podľa neho Boh ovplyvňoval dejiny Uhorska prostredníctvom týchto kvalít alebo cností koruny. Ak panovník rešpektoval svätosť koruny a načúval jej cnostiam, jeho vláda bola úspešná a bol pod božou ochranou. Ak však voči korune dostatočný rešpekt neprejavoval a nedal sa viesť jej cnosťou, bol potrestaný samotným nebom a stratil svoj trón. Toto všetko môžeme nazvať konštrukciou „svätosti“ koruny, ktorá bola do tejto formy vykonštruovaná práve Bergerom.

Berger dokazoval svoj konštrukt „svätosti“ koruny popisom jej klenotov a zároveň radom príkladov z uhorskej histórie, v ktorých práve koruna figurovala.²⁴ Uvedol napríklad, že na korune sa nachádza vyobrazených 12 apoštolov, hoci v skutočnosti ich je tam len deväť. Môžeme teda konštatovať, že nie Révai, ale Berger bol prvý, ktorý popísal výzor, symbolický a politický význam a zároveň históriu korunovačného klenotu.

Snaha Bergerovej fikcie „svätosti“ koruny teda sledovala účel zdôvodniť autoritu novokorunovaného kráľa Mateja II. v očiach Uhrov, a to kvôli podpore jeho politického kompromisu s uhorskými stavmi a ospravedlnenia získaných politických práv. Ako sme už raz povedali, Ilešházi bol strojom politického kompromisu medzi panovníkom a stavmi. Zároveň bol aj tvorcom nového zákona z roku 1608, ktorý garantoval politickú stabilitu v kráľovstve a svojprávnú pozíciu Uhorska v rámci habsburskej ríše. Berger podporoval svojou historickou fikciou o korune zároveň politiku Ilešháziho. To nás nemôže nijak zvlášť prekvapiť, najmä ak vieme, že už od roku 1605 bol jeho agentom (*agens*).²⁵

Révai bol blízky priateľ ako Bergera, tak aj Ilešháziho, ktorý zomrel v roku 1609. Jeho literárnu prácu môžeme považovať za pokračovanie korunovačného pamfletu Bergera a príhovoru Ilešháziho. Svoj pohľad na korunu Révai prezentoval po prvý raz v reči, ktorú predniesol po korunovaní Mateja II. v roku 1608 ako novomenovaný „strážca koruny“. Druhý krát zasa v reči o pôvode uhorskej koruny, ktorú predniesol pred panovníkom 26. novembra 1612. Po tretí krát to bolo vo svojej slávnej knihe, ktorú publikoval v roku 1613.

Vo všetkých týchto textoch Révai načrtnol politickú teóriu uhorskej koruny, ktorú podporil Bergerovou fikciou o jej svätosti. Túto teóriu predstavil v slede príkladov z histórie koruny. Révai porovnal vládu uhorských kráľov, vrátane Mateja Korvína a Mateja Habsburského v zrkadle ich skutkov voči korune. Rovnako ako Berger, aj Révai došiel k záveru, že Matej II. bude najlepším vládcom Uhorska, pretože dosiahol svoje politické víťazstvo bez použitia násilia a vytvoril trvalú stabilitu v kráľovstve.

Ale prečo Révai napísal svoju knihu? Pôvodne mala vyjsť v roku 1612 v Nemecku, ale priateľ Révaia Berger nebol schopný pripraviť materiál do tlače, preto vyšla až o rok neskôr.²⁶ V tomto roku bol Matej II. korunovaný za nemeckého cisára. Od tohto momentu sa už jeho autorita viac neopierala o podporu uhorských stavov ako dovtedy. Práca Révaia sa preto zno-

²⁴ BERGER, Eliáš. Ad Illustrissimum ac magnificum D.(ominum) D.(ominum) Stephanum Ilieshazi comitem Trinchinien(sem), & Liptowien(sem) D.(ominum) & Patronum observandišimum, A3r.-v.

²⁵ Pozri ÖStA Wien, HHStA, Ungarische Akten, Fasc. 149 Konv. A., fol. 6r-8v. Ilešházi arcivojvodovi Matejovi, 2. november 1605, fol. 10r.-11v., Berger arcivojvodovi Matejovi, d.d. 3. november 1605, fol. 22r-24v. Dietrichstein arcivojvodovi Matejovi, 5. november 1605, Štefan Illésházy Leopoldovi von Stralendorf, ÖStA Wien, HHStA Hungarica AA Fasc. 153. Konv. B. 1607. Nov.-Dez., fol. 131-132.1607. 20. december, Trenčín. „P.S. Commendo Illustrissimae Dominationi Vestrae Eliam Bergerum, meum agentem, virum doctum et de Caesarea Maestate scriptis bene meritum, dignissimum secretarii in Camera Hungarica officio.“ Za posledný prameň ďakujem kolegovi Gézovi Pálffyemu.

²⁶ Pozri BÓNIS, ref. 2, s. 48.

vu usilovala o oprávnenosť, legitimizáciu politického zriadenia Uhorska z roku 1608, na pozadí zmien politickej situácie v habsburskej monarchii. Úloha kultu koruny v Révaiovej práci bola preto obhajobou politického dedičstva Ilešháziho v období po roku 1612.

Na záver môžeme konštatovať, že Révai nebol iba nekritický alebo nepresný v spôsobe, akým opísal dejiny uhorskej koruny, príliš prohabsburský vo svojich pohľadoch, alebo žeby podľahol naivnému uctievaní svätej koruny. Napriek tomu, že jeho dielo skutočne obsahuje stredovekú ľudovú vieru vo svätosť koruny, Révai nebol jediným tvorcom teórie koruny. Na jeho názory sa môžeme pozerieť ako na určitý výklad histórie Uhorska s politickým zámerom, v ktorom pravdepodobne použil aj myšlienky ostatných členov uhorského dvora arcivojvodu Mateja. Pretože títo medzi sebou úzko spolupracovali a ich práce sú napísané takmer v rovnakom období, zostáva otázkou do budúcnosti, kto z nich bol skutočným autorom novej idey koruny, Ilešházi, Berger alebo Révai. Meno Révaia je však spojené so svätou korunou od roku 1613 a môžeme si byť istí, že to tak bude ešte dlhý čas.

Preklad: Maroš Mačuha

Archívne pramene

Magyar Országos Levéltár, Budapest
Österreichisches Staatsarchiv, Wien

Zoznam bibliografických odkazov

- BARTONIEK, Emma. *Fejezetek a XVI – XVII. századi magyarországi történetírás történetéből*. Budapest, 1975. Rukopis.
- BARTONIEK, Emma. *A magyar királykoronázások története*. Budapest, 1939.
- BENDA, Kálmán – FÜGEDI, Erik. *A magyar korona regénye*. Budapest, 1979.
- BERGER, Eliáš. Ad Illustrissimum ac magnificum D.(ominum) D.(ominum) Stephanum Ilieshazi comitem Trinchinien(s), & Liptowien(s) D.(ominum) & Patronum observandissimum. In BERGER, Eliáš. *D.O.M. Jubilaeus de origine, errore et restitutione S.(anctae) Coronae Hungariae Regni fortiss.(imi) ac felicissi.(mi)*. 1608, F1.
- BOGYAY, Thomas. Über die Forschungsgeschichte der heiligen Krone. In *Insignia Regni Hungariae I. Studien zur Machtsymbolik des Mittelalterlichen Ungarn*. Ed. Zsuzsa Lovag. Budapest, 1983, s. 66.
- BOGYAY, Thomas. Zum Stand der Sankt-Stephan-Forschung. Bemerkungen zu Györffys „István király és műve.“ In *Südost-Forschungen*, 1979, roč. 38, s. 240.
- BÓNIS, György. *Révay Péter*. Budapest, 1981.
- CRANKSHAW, Edward. *The Habsburgs. Portrait of a Dynasty*. London, 1971.
- DEICHLER, Conrad. *Disputatio Circularis de Corona Hungarica*. Altdorf, 1709.
- ECKHARDT, Sándor. Magyar szónokképzés a XVI. századi Strasszburghban. In *Értekezések a nyelv- és a széptudományi osztály köréből. Part XXVI. Number 5*. Ed. György Németh. Budapest, 1944, s. 351 – 363.
- EVANS, Robert J. W. *The Making of the Habsburg Monarchy, 1550 – 1700: An Interpretation*. Oxford, 1973.
- GÖMÖRI, György. A strassburgi akadémián tanuló XVI. századi magyarok album-bejegyzései. In *Lymbus*, 2005, roč. 3, s. 49 – 55.

- Gr. Illésházy István Nádor följegyzései 1592 – 1603. és Hídvégi Mikó Ferencz históriája 1594 – 1613. Bíró Sámuel folytatásával. Ed. Gábor Kazinczy. Pest, 1863.
- HANTSCH, Hugo. *Geschichte Österreich. I.* Köln, 1959.
- HRABECIUS, Rafael. D.O.M.A. *Oratio Funebris In solennibus exequiis Spect. ac Mag. Dni Petri de Reva, supremi ac perpetui Comitatus Thurocen... Habita in loco sepulturae Ejusdem & Majorum, in templo Martinopolitano... 17. Julij. Anno 1622... Adjuncta est Valedictio Eiusdem Dni Petri de Reva, ... morituri.* Košice, 1623.
- The Hungarian Roots of a Bohemian Humanist: Johann Jessenius a Jessen and Early Modern National Identity (1609). In *Whose Love of which Country. Patriotism and National Identity in Early Modern Central Europe*. Ed. Balázs Trencsényi. Leiden, 2009.
- ILEŠHÁZI, Štefan. *Oratio illustrissimi D.(omini) D.(omini) Stephani Ilieshazi Comitatus Trinchiniensis, ac Liptoviensis, Habita ad proceres, & status Hungariae superioris Cassoviae congregatos.* In BERGER, Eliáš. *D.O.M. Jubilaeus de origine, errore et restitutione S. Coronae Hungariae Regni.* 1608.
- ILEŠHÁZI, Štefan. Anno 1608. *Peroratio sive preambulum propositionum 29. Julii Cassoviae exhibita regnicolis per C.(omitum) Stephanum Illésházy.* In *Történelmi Tár.* 2. Budapest, 1879, s. 388 – 389.
- Istvánffy Miklós *magyarok dolgairól írt históriája. II.* Ed. Péter Benits. Budapest, 2003, s. 146 – 147.
- LOVAG, Zsuzsa. A koronakutatás vadhajtsái. In *Művészettörténeti Értesítő*, 1986, roč. 35, č. 1 – 2, s. 35 – 48.
- MAČUHA, Maroš. *Panstvá rodu Révai v ranom novoveku (ekonomický a sociálny kapitál uhorského aristokratického rodu).* Bratislava, 2007. Dizertačná práca.
- MILLERUS, Joannes Petrus. *De corona Hungariae apostolica disquisitio historica.* Ulmae, 1759.
- OKOLIČÁNI, Pavol. *Commentarius Petri De Réwa.* Tyrnaviae, 1732.
- ÖTVÖS, Péter. *Pálffy Kata leveleskönyve.* Szeged, 1994.
- PÉTER, László. *The Antecedents of the Nineteenth Century Hungarian State Concept: A Historical Analysis. The Background of the Creation of the Doctrine of the Holy Crown.* Oxford, 1966. Dizertačná práca.
- PÉTER, László. The Holy Crown of Hungary. Visible and Invisible. In *The Slavonic and East European Review*, 2003, roč. 81, s. 421 – 510.
- RÉVAI, Peter. *De sacrae coronae regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna, annos ultra D C clarissimae, brevis commentarius.* Augustae Vindelicorum, 1613.
- RÉVAI, Peter. Révay Péter Turóc vármegyei főispán rövid emlékirata Magyarország több mint 600 éve tündöklő szent koronájának eredetéről, jeles és győzedelmes voltáról, sorsáról. In *A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról.* Ed. Tamás Katona. Budapest, 1979.
- SCHMEIZEL, Martinus. *Commentarius Petri De Rewa.* Claudiopoli, 1735.
- SCHMEIZEL, Martinus. *De sacrae corona.* Tyrnaviae, 1732.
- STURMBERGER, Hans. *Georg Erasmus Tschernembl: Religion, Libertät und Widerstand.* Linz, 1953.
- SZILÁGYI, Sándor. *Révay Péter és a Szent Korona (1619 – 1622).* Budapest, 1875.
- TESZELSZKY, Kees. A Bocskai-korona és koronázás mítosza. In *Confessio*, 2006, roč. 30.
- TESZELSZKY, Kees. *De Sacra Corona Regni Hungariae. De kroon van Hongarije en de ontwikkeling van vroegmoderne nationale identiteit (1572 – 1665).* Groningen, 2006. Dizertačná práca.
- VÁCZY, Péter. Az angyal hozta korona. In *Életünk*, 1982, roč. 19, s. 94 – 102.
- VAJKOVICS, Imre. *Systema de origine sacrae regni Hungariae coronae. Ab illustr.(issimo) domino comite Petro de Réwa ... olim elucubratum.* Colocae, 1780.

- VÁRKONYI, Ágnes R. Az egység jelképei a megosztottság másfél évszázadában. In *A Hadtörténeti Múzeum értesítője*. 4. Budapest, 2002, s. 59 – 70.
- VÁRKONYI, Ágnes R. *Három évszázad Magyarország történetében 1526 – 1790. I.* Budapest, 1999.
- VÁRKONYI, Ágnes R. „Jó Budavár magas tornyán...” A magyar államiság szimbólumairól Mohács után. In *Hagyomány és történelem*. Eger, 2000, s. 82.
- VÁRKONYI, Ágnes R. A korona és a Budai vár. In *Tanulmányok Budapest múltjából*. Budapest, 2001, s. 37 – 47.
- VÁRKONYI, Ágnes R. A magyar államiság Mohács után. In *A magyar államiság ezer éve*. Ed. Jenő Gergely, Izsák Lajos. Budapest, 2001, s. 121 – 139.

Wie die Historie Ideologie wurde. Die politischen Ansichten von Štefan Ilešházi, Eliáš Berger und Peter Révai über die ungarische Krone (1608 – 1619)

Im Jahre 1613 wurde in Augsburg das Werk „Kurzgefasster Kommentar über die Krone des Ungarischen Königreichs“ vom gebildeten protestantischen Baron Peter Révai herausgegeben. Das Werk begann er im August 1607 zu schreiben, wann ihn der Erzherzog Mathias Habsburg schon als „Gubernator“ des Ungarns beauftragte „die Geschichte und das Recht des Ungarischen Königreichs zu studieren“. Dies hat sich im Stand der tiefen Krise wegen des Krieges mit Türken und des Aufstandes von Štefan Bočkai befinden. Der Erzherzog Mathias erwarb die Macht in Ungarn im Jahre 1608, was sich in der physischen Erwerbung der ungarischen königlichen Krone und feierlichen Krönung in Bratislava (Pressburg) geäußert hat. Die Wiedereinführung des Kults der heiligen Krone wurde bedeutender Bestandteil der Werbung von Mathias in Ungarn schon vor, aber besonders nach seiner Krönung gewesen. Ihren Anfang können wir zum ersten Male im Text des feierlichen Vortrages des Štefan Ilešházi aus Juli 1608 sehen. Seiner Meinung nach war die Wiederkehr der heiligen Krone ins Vaterland ein Zeichen guter Absichten des Mathias II. in der Richtung zu den ungarischen Ständen, ebenso wie es in den Zeiten des Mathias Corvinus war. Nach der Krönung im November 1608 hat Eliáš Berger, Hofhistoriker des Mathias II., einen Vortrag im Parlament gehalten, der zusammen mit dem Text des schon erwähnten feierlichen Vortrages herausgegeben wurde. Berger hat seine Meinung ausgedrückt, dass die Krone des Ungarns Geschenk der Vorsehung in der Rückkehr von Tugenden und Taten des Herrschers und die Krönung Mathias II. Ergebnis des Gotteswillens war. Er war gleichzeitig der erste, der die Gestalt, die symbolische und politische Bedeutung, wie auch die Geschichte der Krönungskleinodien beschrieben hat. Das literarische Werk von Peter Révai, der ihrer nahe Freund war, können wir für die Fortsetzung des Bergers Krönungspamphlets und Esterházis Vortrages halten. Révai hat die politische Theorie der ungarischen Krone entworfen, die Bergers Fiktion über ihrer Heiligkeit unterstützte. Sein Werk war in Ungarn während des 17. und 18. Jahrhunderts sehr populär und nach der Rückkehr der ursprünglichen königlichen Krone ins Ungarn im Jahre 1978 hat das Interesse um das Werk wieder erneut.